

bižu, počme ga vrag zvati, da bi ga van pustil, a soldat se zgleda na vse strani, gdo ga to zove. Onda spazi, gde ober peči v flašici nekakov jopček visi. Soldat je več bil srdit pa počme kleti, a vrag mu veli: ja te zovem, ki sem v flašici zaprt i ako me pustiš vun, buš jako srečen i dobil buš od dveh grofov od sakoga pol blaga i jen grad, kajti idem ja služiti k jenomu grofu, a ti me buš od njega stiral, ali 'da bum pri trejtem služil, onda me ne smeš tirati, kajti ako me stiraš, onda si ti moj, ako me ne stiraš, ja sem tvoj. Soldat ga pusti vun, a vrag odide k jenomu grofu služiti. Tam je bila velika larma, a grof ni znal, kak bi ga stiral. Onda začuje za soldata, da to on zna včiniti pa ga dá k sebi pozvati. Soldat dojde, a grof mu veli: ako ga buš stiral, dobiš pol mega imanja. 'Da je vrag videl soldata, pobegne, a grof mu dá pol imanja i jen grad. Vrag odide drugomu grofu i tam je tak bilo i od onod ga je stiral i dobil je pol imanja. Vrag odide k trejtomu grofu i 'da su soldata nagovarali, da vruga stira, a soldat reče, da nemre. Ali ipak dojde k onomu grofu i gda ga je vrag zgledal, veli soldatu: ti si ve moj. Soldat mu veli: a Bog me, ne čem ti povedati, kaj sem ti štel, a vrag bi bil jako rad znal pak je prosil soldata, da mu naj pove, a soldat mu veli: bejži, baba ide s flašicom, ne bu nigdar dobro. A vrag se prestraši pa pobegne, a soldat dobi od onoga grofa pol imetka i njegvu čer za ženu. I tak je soldat lepo živel i gostil se i puno dece imel i ja sem pri prvom detetu na krstítkah bil i puno sem vina spil. Zato se dendenešnji još veli: bejži vrag, baba ide.

Črtice

iz ethno- in topografije nekdanjega Norika in Panonije.

Spisal Davorin Trstenjak.

VIII.

Savaria.

☞ To mesto omenja Ptolomaios, pri katerem se nahaja v obliki: *Σαβαρία*, Plinij: „Noricis junguntur lacus Pelso, deserta Boiorum, jam tamen colonia Divi Claudii ¹ Sabaria, et oppidum Scarabantia habitantur“ (Hist. nat. III. 24). Tudi tabula Penting. in Itinerarium Anton. imata obliko: Sabaria. Da se je v listinah in napisih izvirni glasnik *v* mnogo-krat z glasnikom *b* zamenjal, opazil je že učeni Glück (glej Glück, Die

¹ V Savariji je cesar Klaudij l. 48. po Krist. ustanovil rimsko kolonijo.

bei Caesar vorkommend. kelt. Namen, str. 114), in tudi v vulgarni latinščini rabi se mnogokrat *b* za *v*, in mi nahajamo: *bixit* za *vixit* (glej Schuchardt, Der Vocalismus im Vulgärlat., str. 46).

Ptolomajeva oblika: *Σαβαγία* — *Savaria* je pravilnejša, ker se tudi nahaja na rimskih spomenikih: Imp. Caes. Nervae Trajano Augusto — Augur Sacerdotalis Ex Colonia Claudia SAVARIA (Schoenwiesner, Antiquit., pag. 51).

Tudi v sredovečnih listinah najde se večidel oblika: *Savaria*.

Dognano je, da je stalo mesto tam, kjer današnji: *Steinamanger*; ogerski Hrvatje mu pravijo: *Subotica*, Magjari pa *Szombothely*; vendar niste ti imeni v nikakošni zvezi s staropanonskim: *Savaria*, marveč ste nastali, kakor je že učeni kanonik Danko dokazal, po semnjih, ktere v tem mestu vsako soboto imajo. (Danko, Oester. Vierteljahrschrift für kath. Theologie. VIII. Jahrg. pag. 12.)

Nekdaj je bilo troje mest z imenom *Savaria*, in mi se moramo preje v srednji vek podati, predno se spravimo nad razlago tega imena.

Nemški cesar Ludovik je regensburškemu škofu Erchanfridu poklonil „in comitatu Odolrici“ dvajset dvorov „in loco, qui dicitur *Sauarie vadum*“, torej v kraju, kjer je bil brod čez reko *Savarijo*.

Listina ovo okrožje na tanje popisuje: „et inde inter *Sprazam* et *Sauariam* in summitatem montis“ (glej Sitzungsber. der kais. Akademie, Band I. str. 158.).

Torej so ti škofu poklonjeni dvori ležali med rekama: „*Spraza*“ in „*Sauaria*“. Kje ste ti reki tekli, pové nam salzburska listina: „*Sauariam* civitatem et *peinhaha*, sicut *Odolricus* comes noster et missus de ipsis rebus eas circuevit“ (*Juvavia*, Anhang, pag. 5.)

Ker je „*peinhaha*“ današnja reka *Pinka*, imata se „*Sauarie vadum*“ in „*civitas Sauaria*“ v onem okrožju iskati, kjer imate „*Spraza*“ in *Pinka* svoj izvir, in to je v dolnji Avstriji v aspangskem (*Aspang*) okraju, ne daleč od ogerske meje.

Tam je morala tudi izvir imeti reka: *Sauaria*; in rés še nahajamo dandanašnji tam reko v skaženi nemški obliki: *die Zöber*, in kraj *Zöbarn*, *Zöbern*. Slovenski *s* na početku besed spreminja nemški jezik v *z*, primeri: *Zellnitz* iz *Selnica*, tako tudi *Zöber* iz *Savara*.

Vrla preiskovatelja sredovečne zgodovine Huber (*Einführg. des Christenth. in Süddeutsch. VII. in VIII. Heft. pag. 210—11*) in Becker (*Topograph. von Niederösterr. II. Th. str. 692*) postavila sta torej z vso pravico: „*Sauarie vadum*“ in „*Sauaria civitas*“ ob reko: *Zöber*. Reka *Zöber*, ki izvira v aspangskem gozdnem okrožju in sprejema potoke *Krummbach*, *Tiefenbach*, *Ungerbach*, *Weissenbach* itd.,

ima, dokler po Avstrijskem teče, ime Zöber, na Ogerskem pa nosi ime Güns pri Nemcih in Gyöngyös pri Magjarih.

Ob tej reki je imel nekdanj bavorsko-nemški grof Ratpoto svoja posestva. V listinah iz leta 830. navajajo se njegova posestva: „ad Seviram“. To je isti Ratpoto, ki je bil l. 849. priča, ko je moravski knez Pribina dobil v fevd deželico v Panoniji (Becker, l. c. pag. 692. a—b).

Pri starih Panonih in za Rimljanov pa se je reka, zdaj „Zöber“ imenovana, po celem svojem toku velela: Savaria, in mesto ob tej reki stoječe dobilo je po njej ime Savaria.

Znano je, da je sv. Quirinus, škof sisečki, v Savariji krono mučeništva prejel.

Bollandisti (Acta, mens. Jul. VII., 644) so nam iz rokopisov Mombritia in Suria zapisali poročila o tem mučeništvu, in v 7. poglavju se bere: „tunc inter ceteras, quas pertulit passiones, jussit sancto Dei sacerdoti vel famulo ad collum ligari et in fluvii Sabaris undas demergi“. To se je zgodilo leta 304., torej se je še reka Güns-Gyöngyös takrat velela Sabaris, znamenje, da so jo še le Magjari v Gyöngyös prekrstili, iz kterega se je nemška oblika Güns izobrazila.

Zraven panonsko-rimskega mesta Savaria (Steinamanger, Subotica-Szombothely) in sredovečne „Savaria civitas“ (Zöberburg-Krummbach), imenuje se še v listini kralja Arnulfa iz leta 890. mestice Rapa Sauaria, to je rabska, blizu Rabe stoječa Savaria.

„Rapam Sabariam civitatem et ecclesiam, cum decimis et teloniis, vineis, agris, pratis, pascuis legaliter ad eandem civitatem pertinentibus“ (Sitzungsber. B. 39. I. pag. 158).

Ta „Rapa Sabaria“ je stala na podnožju gore: „mons panonius“, St. Martinsberg, kar je učeni kanonik Danko do jasnega dokazal, kakor tudi, da je veliki svetnik in škof tourski, sv. Martin, v tej Savariji leta 316., ne pa v oni ob reki Güns ležeči, rojen bil (glej njegovo prezanimivo razpravo v gore omenjeni Oesterr. Vierteljahrschr., pag. 1. seq.).

Tudi to mestice, ktero so divji Mongoli leta 1242. razdrli, stalo je ob rečici, ki se je tudi velela Savaria.

Te rečice še omenja Anonymus regis Belae notarius, ki je pisal od 1173—1196. Dotične vrste se glasé: Dux autem Arpad et sui milites sic eundo juxta montem sancti Martini castra metati sunt, et de fonte Sabariae tam ipsi, quam eorum animalia biberunt et montem ascendentes et visa pulchritudine terrae nimis laeti facti sunt, et inde egressi usque ad Rabam et Rabencam (Rabnica, reka) venerunt (Endlicher, Rerum Hungar. monumenta Arpad. pag. 183).

V dolini na podnožju Šentmartinske gore je teklo več virov, jeden teh je nosil ime Savara, in vsi so se vlivali v rečico Pannosa „in valle media est fons, qui vocatur caput (glavni vir) Pannosae, qui cum aliis fontibus facit rivulum sub ecclesia s. Willibaldi, et vocatur Pannosa (Czinar. Monast. I, 26.).

Po mnogih vodnih virih vlažna in močvirna dolina je dobila ime Pannonia, kar se vidi iz listine: „notandum vero est, quod omnes praedictae villae sunt sitae prope pedes sacri montis Pannoniae“.

Da se je ta dolina „Pannonia“ velela, prepričamo se iz ustanovnega pisma kralja Stefana, v katerem se cerkev sv. Martina imenuje „in monte supra Pannoniam sita“ (Fejer, Codex diplomat. Hung. I, 281).

Kralj Koloman je poslance Gottfrieda Bouillonskega sprejel „in loco, qui dicitur Pannonia“ (Danko l. c. pag. 18.). To so same jasne priče, da je ime doline lokalno in da ni nastalo po deželnem imenu, pač pa je gora nad dolino dobila poznamenovanje po imenu doline: „mons pannonius, sacer mons Pannoniae“.

Že v svojem članku: Nestorjevi Vlahi (Kres, 1886, str. 51.) bil sem omenil, da rimska oblika Pannonia označuje: panovino, to je vlažno, močvirnato, virnato deželo; na topških imenih močvirnatih krajev, kakor Panovje, Panovec, Pan-eče (plur., zaradi pritikline primeri Rad-eče, Črn-eče itd.), Pan-eš-ki graben (v okolici Lókanica v loški fari pod Zidanim mostom), dokazal sem, da je beseda pana, katero nahajamo v staroind. in cigansčini v pomenu voda, v staroprušč. pannean (accusat.), Moorbruch, bila nekdanj tudi pri starih Slovenih znana, dasiravno je živi slovanski jeziki več ne poznajo.

Zdaj pa se podajmo nad razlago imena Savaria. Brez dvombe so Panoni rekali vodi: Savara; pritiklina ara ima funkcijo mogočnosti, obilnosti, velikosti, primeri pust-ara, moč-ara, koš-ara; torej je tudi v imenu Savara zapopadena kakšnost moči. Snov imena je sav in označuje to, kar sploh tvarine iz te snovi izvedene, na pr. isterskohrvatsk. Sav-in, bos leucophaeus, ein falber Ochs, slovaški: Sav-ko, sivi vol, rusk. sav-ka, anas hyemalis, utka sive, pepelnate barve, tudi poznamenovanje za mlado ovco sivkaste barve; in g. prof. Erjavec mi iz Gorice naznanja: „Savin je po Tolminskem navadno ime sivemu volu. Tolminci sicer govoré: Sabin, ker jim je $v = b$, na pr. bino (vino), bidel (videl).“ — Tudi srbsčina pozna po Vuku verbum: sav-n-uti, dillucescere, hell werden.¹

¹ Po premaknjenju glasnikov je iz sav-nuti srbohrv. sva-nuti, dillucescere; confer: sav iz vas, svota iz vsota. Sav še najdemo v srbskih osebnih imenih; Milosav, Ljubosav, gratia, amore splendeas; prim. nemška imena na: berecht, Erenberecht in druga.

Da je vir Savara v dolini pod Šentmartinsko goro bil jasen in čist, spričuje Anonymus regis Belae notarius rekóč, da so „de fonte Sabariae“ pili Arpadovi vojaki in konji, iz mlake ne pijó radi ne ljudje niti živina. Tudi reka „Savara — Zöber“ je jasna, svetla voda, kakor imajo i drugi potoki v onem kraju poznamenovanja po jasni, svetli barvi, na pr. der Weissenbach, Glasbach, der helle Schwarzenbach.

Tudi reka Labnica, ponemčena v Lafnitz, ki teče v bližini ravno imenovanih rek delajoča mejo med Ogersko in Štajerskim, ima ime po svetli barvi (snov: lab, albus, iz te snovi: labud); zató so jo tedanji nemški kronisti predstavili v Flinzbach, primeri bavarskonemšk. flinseln = flimmern.

Reka Savara — Zöber je na Ogerskem ne samo ime izgubila, nego tudi svojo svetlo barvo, ker sprejema več kalnatih potokov. Njena barva je postala nažolta (subflavus), zató jo imenujejo Magjari Gyöngyös, Nemci pa Güns.

Gyöngyös označuje sicer v današnji magjarščini beperlt, gyöngy Perle, a sprva je beseda gotovo označevala nažolt, subflavus, ker še pri Belostencu nahajamo gyangyav, subflavus, subrufus. Gyangyav se je tako iz magjarščine pritepel v hrvaščino, kakor gyungy, gemma, iz magj. gyöngy.

Druga voda pri Subotici tekoča in danes Perent imenovana veli se v spisih sredovečnih ogerskih kronistov latinski pišoóih: vizarány, tudi aqua aurea, goldgelbes Wasser, in tudi ta ima žoltkasto barvo.

Okrožje od mesta Savarije (Steinamanger) do mesta Scarbantia (Oedenburg) ni vlažno; zató se je ta Savarija v razloček od rabske Savarije nekđaj velela: Savaria sicca, „insuper Sabariam siccam, et Pennichaha et Mosnurch Abbatiam“ (Sitzungsber. l. c.), kar našo razlago imen Pannonia, Pannosa potrjuje.

Nad „lacus Pelso“ — Neusiedlerskim jezerom stanovali so, kakor Plinij poroča, keltski Boji, ki so leta 186. pred Kristom bili iz Italije pregnani ter so se prepotovavši Julske planine, reke Savo, Dravo in Muro, bili v onem okrožju naselili. Ti nemirneži so se zapleli v boje s thraškimi Daki, bili premagani in uničeni (okoli 59 pred Krist.), tako da se je pokrajini, v kateri so prebivali, rekalo: deserta Boiorum.

„Sacer tricollis mons Pannoniae,“ kakor stari pisatelji radi Šentmartinsko goro imenujejo, utegnil je starim Panonom biti „caput gentis“; na njem so lahko imeli svetišče v čast solnčnemu bogu postavljeno, ker še zdaj o martinovem po nekterih krajih krese zažigajo. Solnčnega boga so starodavni Panoni posebno častili, in sicer v sliki okrogle deske, ki se je na dolg kol posadila: „Apud Pannonios discus brevis longo ligno appositus pro sole colebatur“, poroča Alexander ab Alexandro in Filip

Brietio piše v svoji knjigi: *Parallela geographiae veteris et novae*, Parisiis 1649, pag. 262.: *Pannonii solem venerabantur, cuius imago discus longiori hastae praefixus.*

Jaz sem že bil v različnih svojih razpravah na to okoliščino opozoril, da na rimskih spomenikih v Noriku in Panoniji nahajamo obilo symbolov solnčnega kulta, kakor leve, sokole, ovne, peteline itd., katerih na rimskih spomenikih v drugih provincijah zastoj iščemo, a oni se v vsem ujemajo s predstavami in idejami bogočastja Slovenov.

Paeoni, o katerih Appian (Illyr. XIV.) piše, da nizdol (*záto*, infra, deorsum) Panonov stanujejo in so illyrski kolonisti, imenovali so po Hesychiju solnčnega boga: *Dyalos* (primeri škipetarsko: *ójel*, solnce); o tem božanstvu ni ne v Noriku ne v Panoniji sluha ne duha, dočim nahajamo spomenike slovenskemu Belbogu postavljene (opomnim na spomenik z napisom: *Belino augusto sacrum*, kateri je bil celó med bogove rimljanske sprejet in se je Apollonu jednačil).

Ako zdaj stroj in oblike noriških in panonskih mest, rek, gorá itd. primerjamo z illyrskimi, ne nahajamo nobene enakosti. Obče priznано je, da se je mnogo illyrskih rodov v pradobi bilo v Italiji naselilo, tako Peuketii, Daunii, Poediculi, Liburni, Siculli, Vardaei, Japygi, Messapii, Calabri, Salentini itd.; zato najdemo enakost imen v mestih. V Dauniji je bilo mesto *Dardanus*, ktero opominja na illyrske *Dardane*, v dolnji Italiji se nahaja *Canae*, v Illyriji: *Canina*, v Bruttiju reka *Butrotus*, v Illyriji mesto *Butrotum* itd., — vse te prikazni iščemo zastoj v Noriku in Panoniji. Kakor se thraška mesta rada končujejo na *dava*, na pr.: *Ziridava*, *Arcidava*, *Pelendava*, *Buridava*, *Utidava*, *Karsidava*, tako illyrska na *entum* in *untum*: *Tarentum*, *Truentum*, *Salluntum*, *Liparuntum*; v Noriku in Panoniji pa ni niti jednega mesta s to končnico (*Carnuntum* je keltsko).

Če vse to primerjam in zraven tega ne najdem nobenega izrecnega poročila pri starih klasikih za illyrskost Panonov in Noričanov (poslednje imajo Goos in Fligier za *Lygure*, *Rühle von Lilienstern* za Etruske, *Diefenbach* za illyrsko-keltsko zmes, *Victor Hehn* za „verblasste *Rhaeter*), ne morem priglasovati izjavi g. S. R. v Ljublj. Zvonu VI. 308: „Morebiti bodo sedaj vendar verovali avtoritetam, kakoršne so *Kiepert* (*Lehrb. der alten Geogr.*) in *Mommsen*, ki v najnovejšem svojem zvezku (V.) Rimske zgodovine str. 180 in 182. piše, da so prvi stanovniki Norika in Panonije illyrskega rodu, a pozneje mnogo s Kelti pomešani, ter da so Illyri po vseh zemljah na severni in istočni strani Jadranskega morja in še celó po Ogerski in na desni strani razširjeni bili.“

Ne tajim, da so Noričani in Panoni bili pomešani s Kelti, poslednji tudi ob meji z Illyri, a da bi Noričani in Panoni bili

illyrske narodnosti, o tem me še ni prepričala nobena avtoriteta, tem manje, ker še ni nobena za svoje trdenje spravila dokazov na dan.

IX.

B r e g e t i o .

Prof. dr. Aschbach piše o tem rimskem stanovišču (Sitzungsber. der k. k. Akad. der Wiss. philos.-hist. Classe XX. str. 324): Das im Itinerar Antonini und in der Notit. Dignit. Imper. genannte Bregetio, welches Ammian Marcellin Bregitio, Ptolomaeus aber *Βρεγατιον* schreibt, lag am südlichen Donauufer im Lande der Aravisci.

Mannert, potém najnovejša izdajatelja Antoninovega Itinerara Parthey in Pinder odločili so lego temu rimskemu stanovišču, ob jednom taborišču v današnjem tržiču: O Szöny (Slovenci mu pravijo: Sunja¹) v sredini med Ostrihomom (Gran) in Komornom. V Bregecu je bilo taborišče legije I. s pridevkom: Adjutrix.

Ker smo slišali, da so Aravisci, kakor Tacit poroča, govorili panonski jezik, imamo v imenu tega stanovišča lep ostanek iz jezika starodavnih Panonov.

Stanovišče je stalo na desnem bregu reke Dunaja in je torej po legi dobilo ime Bregec, staroslov. bręgzъ, novoslov. breg, hrv. brig, česki brěh, poljsk. brzeg.

Da so stari Slovenci poznamenovali mesta, trge in sela kraj rek stoječa po rečnem bregu, potrjujejo: Breg, predmestje ptujsko na desnem bregu Drave; Breg, na Bregu, predmestje celjsko na desnem bregu Savinje; Breg, na Bregu, na levem bregu Ljubljaniče, Brežice, mesto na levem bregu Save; dalje Pobrež, vas na desnem bregu Drave itd. Nemci so sploh ta imena preložili v „Rann“.

X.

M u r s a .

Med znamenitimi mesti dolenje Panonije cvelo je za rimskih cesarjev tudi mesto: Mursa. Claudius Ptolom., ki je v sredini drugega stoletja po Kristu živel, imenuje to mesto: *Μουσια κορώνια*, kar je gotovo kriv prepis, ker na rimskih spomenikih in v Antoninovem Itineraru piše se mesto: MURSA, in Aurel. Victor. in epit. hist. Aug. imenuje ga: Mursia. Tabula Peutinger. ima obliko: Mursa, in pridevek: major.

¹ Magj. O Szöny je prevod slov. Stara Sunja; ime je nastalo po nasipu, po sutini, ker še dandanašnji je tukaj obilo zidovja nasutega.

Dognano je, da je Mursa stala tam, kjer današnji Osek. Na levem bregu Drave je stala Mursa minor, pri današnjem Laškem selu (Laskafalu); Ptolomaj imenuje Mursa minor — *Μουρσελλα*. Obširno piše o tem mestu Katančič v svoji dissert. de columna miliar., pag. 10—17.; on tudi navaja rimski spomenik z napisom: „Publius Aelius Publii filius Sergia Magnus domo MURSA ex Panonia inferiore,“ kateri spričuje, da se je mesto zvalo: Mursa. Steph. Byzantinus (proti koncu petega stoletja) imenuje Murso: *πόλις Παιονίας, χτίσμα Ἀδριανοῦ*; vendar se nima to poročilo tako razumeti, kakor da bi bil cesar Hadrijan dal mesto postaviti; gotovo je že preje stalo, in on ga je le utrdil in mu dal naslov kolonije.

Zgodovino mesta pisati ni moja naloga; samo dokazati mi je, da je ime mesta slovensko in pomenja v mužnatem okrožju stoječe mesto. Med staropanonskima mestoma: Mursa in Cibala (Vinkovce) bile so v stari dobi prostorne močvirne¹; ime mesta Cibala je takisto nastalo, kakor ime mesta Segeste, ker se je svet cibal, ako si prek njega stopal. Cibala označuje isto, kar krajna imena v mahovju stoječih sel: Zibika, Zibote, Ligojna, Tresetina itd. Beseda cibati, agitare, schaukeln, je znana v hrvaščini. Prst takega mahovitega sveta je murgasta, bolg. murgav, črnkast, malorusk. murhyj, schwarzugrau, rusk. murugij, dunkelbraun, belorusk. murza, zamaratka, schmutzig, kothig, litov. murza, schmutzig², kothig.

Ko so se bili Sloveni iz severa v petem stoletju naselili v mali Skythiji in posedli imenitno mesto Noviodunum (današnji Isaktschi), prekrstili so ime muže, ki se je pri Grkih velela: Halmyris, v srednjem veku: *Ὠζολίμνη*, danes: Ramsin, v Murza, o čemer se prepričamo iz Jornanda, kateri piše: Sclavini a civitate Novietunense et lacu, qui appellatur Mursianus, usque ad Danastrum — commorantur.

Obširno in prepričevalno o Jornandovi: „civitas Novietunense“ in „lacus Mursianus“ pisal je neumrljivi Šafafik v svoji knjigi: Ueber die Abkunft der Slawen, str. 115—125. Tudi rimsko postajo z imenom: Mursella³ imenuje nam Antoninov Itinerar. Stala je na cesti iz Sabarije v Bregetio; in „Saalbuch“ samostana Göttweiga imenuje med čistoslovenskimi imeni, kakor so: Motzlish — Močeliše, Fladniz — Blatnice, Gradniz — Gradnice, Globniz — Globnice itd., tudi Murselndorf (Fontes rer. austr. VIII. zvez. str. 176 sl.), torej ne samo v dolnji, nego tudi v gorenji Panoniji nahajamo krajna imena iz debła: murza. Gore sem omenil mesta: Cibala. Tabul. Peuting. ima: Cibalis (loc.), torej nom. Cibalae = Cibale. Blagi Kurelac piše:

¹ O teh močvirnah: *Ὠλλκασις ἔλεος* bom govoril pozneje.

² Iz debła: murg, rusk. za-murz-a, za-murz-ana, za-murz-ak-atsja, zagrzajuitsja, sich kothig machen, beschmutzen.

³ Starinoslovci postavljajo to postajo v današnji Gyarmath.

Cebati i cibati Stuliću je čto i culjati; cibaljka, culjka, cunae, cibak, mačka i pĕtao, koji sebe culjaju, lĭuljaju, ziblju, primeri slov. cib-ka, Huhn (Kurelac, Imena domaĉih Źivotin, str. 55). Ime Murza se ujema z imeni: Ćr nec, pri Źtajerskih Slovencih poznamenovanja za muŹnate travnike.

XI.

Lacus Pelso.

Za prazgodovino Slovanov prezasluŹni Źafařik je bil prvi, ki je to ime za slovensko spoznal. On piŹe (Ueber die Abkunft der Slawen, str. 172): „Pelso, (See in Pannonien, 79) Plin., bei dem die Copisten oder Philologen Peiso eingeschwärtzt, weil im Mittelalter l und i gleich geschrieben wurden.“ Da se je jezero řes velelo Pelso, a ne Peiso, prepriĉamo se iz Aurelija Victora (de Caesaribus cap. 40).

On omenja drŹavnega pomoĉnika Diokletijanovega (284 — 305) z imenom: Galeria, ki je bil predstojnik illyrskim provincijam z naslovom Caesar in je jezero Pelso dal osuŹiti izvodivŹi vodo v reko Dunaj — „cum agrum satis Reipublicae commodantem, caesis immanibus silvis atque emisso in Danubium Pelsone apud Pannonios fecisset“. Jordanis (552) imenuje to jezero: „Pelsodis lacus“, ravenski geograf (okoli 886): „Pelsois“, Anonymus Salisburgensis: Pelissa, in v listini iz dobe salzburskega viŹjega Źkofa Adalwina imenuje se cerkev sv. Janeza Ev. „in Quartinaha“ ob Blatenskem jezeru: „juxta Bili-saseo“ (glej Bernh. Pez, Thesaur. Anecd. I., 5. 217. 237). Oblike: „Pelso“ ne potrjujejo torej samo rimski, marveĉ tudi sredoveĉni pisatelji; ne zapopadem torej, kako je mogel najveĉji slovanski jezikoslovec, razlagajoĉ besedo pleso, dvomiti: „pleso, — magy. pejso, das ehedem pelso — pleso gelautet haben soll“.

Źafařik je pleso stavil h grŹk. πηλός, lat. palus, holland. poel, island. pollur, Morast, Schlamm, vendar krivo; pelso, pleso iŹĉem v sansk. koreniki: pṛĉ, ktera se tudi v pomenih: inspergere, irrigare, nahaja; glasnik ĉ je korenien, to potrjujejo oblike v litovŹĉini in latvinŹĉini, v kterih je staroindijŹki ĉ (palat. k.) = k, v slovanŹĉini pa s; zato nahajamo v omenjenih jezikih: litov. pelke, palus, solum uliginosum, Sumpf, Moor, staroprusk.: pelky, palus, latv. pelkje, palus, in vrlj Matzenauer (Filolog. Listy XIII., 164) je dobro opazil: Dle toho bi tedy pleso bilo přesmyknutim hlasek z pelso vyvinulo, a s bi bylo zastupcem starŹeho k.¹

¹ Fligier (Beiträge zur Ethnograph. Kleinasien str. 16) trdi, da pleso ni slovanska beseda. On piŹe: „Pleso stellt Schafarik mit dem slawischen pleso statt jezero „See“ zusammen. Pleso muss ein Fremdwort sein, das die Slawen von den

Matzenauer navaja pleso v češč. s pomenom 1. tiefe Stelle in einem Flusse oder See, 2. See, slovašk. pleso, lacus, vortex, poljsk. plosó, gļēbia v potoku, malorusk. pleso, hluboka supokajna voda na riči.

Krajnih imen jezer in rek, dalje mest ob jezerih in močvirnah ležečih nahajamo dovolj v Čehih in Rusih, tudi v zemlji, na kateri so nekdaj Slovenci prebivali; jaz tukaj mimogredé le nekterih omenjam:

1. Pöls, poldrugo uro od Judenburga v rodovitni dolini imenovani: Pölsthal ob reki Pölsen. Štajerski historik Johann B. v. Winklern piše (Steierm. Zeitschrift, Neue Folge, II. Heft, str. 140): „Vermög uralter Tradition war anfangs im Pölsenthal ein See, welcher vor mehreren Jahrhunderten bei einer Enge, wo dormalen die Curatiekirche Allerheiligen steht, ausgebrochen und eine fruchtbare Ebene hinterlassen hat. Mittlerweile wurde diese Ebene ziemlich bewohnt, und zu Pöls ein Markt angelegt.“ Na grobju še stoji cerkev, katero je, kakor se bere v knjigi: Salzburg. Nachrichten I, 355, II, 95, 114, posvetil leta 623. sv. Rupert. Cesar Ludwig je pismom dne 20. novembra 861. in cesar Arnulf pismom dne 20. novembra 890 to cerkev, ktera se v listini imenuje: „Pelissa“, salzburškemu višjemu škofu daroval.

Reka Pelsa izvira iz čerminkih Tur (Rothenmanner Tauern) in se pod Judenburgom izliva v Muro. Tudi ob Soči je jezero Pleso, dalje na Koroškem: Pleso, kar so Nemei preložili v Teuchen.

Ker Plinij (Hist. nat. IV. 27) piše: „Noricis junguntur lacus Pelso“ itd., mislil je na današnji: Neusiedler See, ker to jezero leži blizu meje starega Norika.

Ime Pelso je služilo tudi nemškima iztražiteljema stare zgodovine Rosenu in Cunotu (glej moj spis: Werliand de Graz) za neovrgljiv dokaz, da so v Panoniji že v pradobi bili Slovenci naseljeni.

südlichen Nachbarn entlehnt haben. Ples heisst ein Fluss in Illyrien, und ist abzuleiten von dem albanesischen Worte *πλῆσσα*, Ritze, Spalte.“ Kako bi si bili to besedo mogli Rusi, Čehi, Poljaki in Slovenci od starodavnih Illyrov izposoditi, ker Fligier sam ne dá veljati, da bi bili Slovani kdaj v pradobi takraj Karpatov stanovali, sedežev Illyrov pa Fligier ne razprostira čez Karpate. Albanska *πλῆσσα* tudi ni izvirno albanska, marveč slovanska; slov. pras-k-ati in plas-k-ati, ritzen, spalten, plasa, plas-ka, Schrick, Schlitz, Ritze, odtod imena: Plas-k-an, Plasnik. Sem spada srb. plasa, frustum. Na Pohorju več krajev: Plase, povsod razpokline. Iz korenike: plas, srb. plesmo, asser, deska, litov. plesz-ti, scindere, findere, dilacerare, latv. ples-t, scindere. Ker je litovsk. sz v albansč. = k, bi v albansč. morali najti: *πλῆσσα*, ne pa *πλῆσσα*.

XII.

„Πρὸς τοῖς Οὐλκαιοῖς Ἐλεσι.“

Cassius Dio (55, 32.) pripoveduje, da sta oba panonska vojvoda Bata, ko je Germanik v Panonijo iz Mysije prišel in si od vseh strani nabiral pomoči, čakala ga ter ga nenadoma napadla v njegovem taboru pri Volčjih mužah — *πρὸς τοῖς Οὐλκαιοῖς Ἐλεσι*. One Germanikove vojake, ki so izven tabora bili, stírala sta nazaj v tabor, vendar z napadom nista bila srečna, ker ju je Germanik zapodil nazaj.

Kje so bile te Volčje muže, v katerih sta se panonska vojvoda brnila in blizu katerih je imel rimski vojskovodja Germanik svoj tabor? To izvemo iz spisov škofa Eunodija (511—521), da na onem mestu, kjer so pozneje stanovali germanski Gepidi, in to je bilo ob reki Vuka. Eunodius piše: *Ulca est tutella Gepidarum, quae vice aggerum munit audaces et in jugorum morem latus provinciae quibusdam muris complectitur, nullo ariete frustrandis.* (Eunodii Panegyric. ed. Migne, pag. 173.)

V tem mužnatem svetu, ki je bil poln jezov in nasipov, brvij in mostičev, imel je panonski Bato svoje nepremagljivo branišče, in menda zaradi teh z brvmi¹ obkladanih zgradb dobili so stanovniki ime *Brevci*.

Že Jordanis je o Slovenih opazil: „*paludes silvasque pro civitatibus habent*“, kar je bilo obično pri severnih Slovenih in vidimo tudi pri Panonih. Te zgradbe so še stale za Rimljanov in na Peutingerjevi deski najdejo se zaznamenovane: *Ad Labores pontis Ulcae*, Antoninov Itinerar pa to rimsko stanovišče sploh imenuje: *Mutatio Ulca amne*. Ne samo starejši arheologi, tudi novejši iščejo „*οὐλκαιοῖς Ἐλεσι*“ v réčnem okrožju Vuke. Tako piše Robert Rössler: „*Zwischen Mursa und Cibala gab es einen Bereich ausgedehnter Sümpfe, welche im zweiten Jahrhundert nach Christo Volkaea hélē Sümpfe² des Volka (Wolfs) Flusses genannt wurden*“ (Sitzungsberichte der k. k. Akademie LXXIII. pag. 88), in znani izražitelj na polju stare geografije Tomaschek reče: „*Mutatio Ulca amne. Auf dem Wege von Esseg (Mursa) nach Vinkovce (Cibalis) passirt der Wanderer in einer äusserst sumpfigen Gegend den Wolfsfluss Vuka. Der Anonymus Belae notarius zu Ende des XIII. Jahrhunderts nennt hier (cap. XLIII.) ein*

¹ Slov. brv, brev, brvno in bruno, trabs, Balken, česk. břev-no, rusk. bervno in brevno, starosl. brъvъno, ponticulus. Vendar primeri tudi ime Brajci, kakor Hrvatom okoli Ozlja in Ribnika pravijo, ktere so utegnili kot ostanke starih Breveev najti.

² V teh močvirnah je Rössler tudi mislil najti: *lacum Mursianum*, češ da je ime mesta Mursa nastalo po močvirni. Slednje je resnično, a prvo ne, ker „*lacus Mursianus*“ je bil v mali Skythiji, ali ta ni ležala v Panoniji.

castrum: Ulcon, ein Comitatus de Wolkou begegnet uns in einer Urkunde vom Jahre 1280. Auch das Registr. de Varad nennt eine villa Uulchoi, Velchea, und das Castrum Wolkou, Wulckow, Walkow begegnet uns in zahlreichen Urkunden.“ (Oesterreich. Gymnasialzeitschrift 1867.)

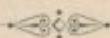
Rössler in Tomaschek spoznata torej, da ime reke Vuka pomenja „Wolfsfluss“. Pa jeli so imena: *ὠλλκαίους ἕλει* — Ulca fluvius, castrum Wolkou — Wulckow (današnji Vukovar), Walkow, različna od današnjega imena: Vuka — Vukovar? Nikakor! Grk Cassius Dio, Eunodius, Anonymus Belae notarius in poznejši magjarski kronisti niso tudi staroslovenske besede: *vlъkъ*, česk. *vlk*, poljsk. *wilk*, slov. *volk* (pisano se tudi najde: *valk*), srb. *vuk*, drugače mogli pisati, kakor v gore navedenih oblikah. Te muže so bila volčja gnezda in so dobila ime po volkovih. Brevci so bili med panonskimi rodíči najhrabrejši. Ko so Rimljani Panonijo podjarmili, dali so Brevci več kohort vojakov, in jedna kohorta Brevcev je bila ob Renu v posadki, kar spríčuje rimski napis: SASAIVS LICAI filius miles ex cohorte VIII. BREVCORVM. (Gruter, pag. 490. n. 2.)¹ V panonskih imenih najdemo končnico slov.: *aj* — Sasaj in Likaj, primeri: Belaj, Rataj, Radaj, starorusk. Dorožaj, Domaj, Počaj, Dokučaj itd. in krajna imena: Sas-ka in Lik-ava na Slovaškem. V Cod. Polon. iz leta 1233. najde se poljsko ime: Sasinus. Imen: Lik, Likovič, Likar pa še imamo dovolj po Slovenskem.

Na Antoninovem Itineraru se prva rimska postaja na cesti iz Murse v Savarijo imenuje: Antianis, to je v Antjanih. V teh mužah² je obilo rac, zato ime po racah, staroslov.: *ąty*, v starorusk. spomenikih: *utja*, *Ente*, primeri krajno ime: Utvin pri Temešvaru, in mnogo drugih, Utovo, Utin po Ruskem. Opaženja vredno je, da mnogo panonsko-rimskih stanovišč ima patronymične oblike, na primer: Sopianis, Silacenis, Bassianis, Novicianis, Stravianis itd., to je: V Sopjanih, Silačanih (menda po glavarju zadruga, rusk. Silač, mogotnik), Basjanih, Novičanih, Stravjanih. Katančič (Mill. Eszek. pag. 78) postavlja stanovišče: „Antianis“ v današnji Baranjgrad; torej so severni Slovani, ko so se v po Gothih in drugih germanskih narodih ter

¹ Sasaius = Sasaj zna se razlagati iz slov. *sasъ*, *sas-im*, *sedo*, *sopio*, *tranquillo*, *tažim*, *pomirujem*, *sasim se*, *respisco*, *quiesco*, *vsasen*, *sedatus*, *pacatus* (Belostenec, str. 496); Miklošič (Etymol. Wörterb. pag. 288) navaja nasprotni pomen: *sas-sasiti*, *entsetzen*, *erschrecken*. Menda je Sasaj bilo panonsko ime polatinjenega Sedatus augustus, kteremu božanstvu na čast se najmeta dva spomenika (jeden v Leskovcu na Kranjskem) postavljena po panonskih Brevcih. Podobo in razlago o bistvu tega božanstva objavil sem v Novicah.

² Eunodius pripoveda, da so Gepidi v teh mužah imeli hud boj, ker „*mersa coeno haesere vestigia*“.

po Hunih in Avarih opustošeni Panoniji, pradomovini svojih prednikov, bili zopet naselili, tudi po objektu, kakoršnega jim je narava predstavila, po barah, mužah dajali kraju poznamenovanje.

Deževniki (Lumbricidae).

Spisal *H. Schreiner.*

Ódkar je stopilo prirodopisje v kolo znanostij, bavi se neprestano in sto izsledovateljskih očij, da ne štejem brezkončnega števila nestrokovnjaških prijateljev prirode, s čitanjem v neizmerni knjigi prirode; dan za dnevom odkrivajo se nove zanimive strani v tej prečudni knjigi, in vendar še ne poznamo do cela niti onih predmetov ne, ki nas stopimice obdajajo. V prirodninah, mimo kojih vsak dan hodimo, ne da bi se nam naše pazljivosti vredne zdele, zasleduje opazujoče oko izsledovateljevo prevažne člene v prirodni celoti ter oznanja strmečemu svetu veliko nalogo, ki jo izpolnjujejo včasih celó neznatna in prezirana bitja v velikem prirodnem gospodarstvu. Sleherno takšno odkritje pa nas mora uveriti, da ni v prirodi nobeno bitje malovažno ter da je vsako tesno zvezan člen verige, koje vsost imenujemo prirodo. Na takošne misli napotila so me proučavanja Darwinova, najglasovitejšega prirodoznanca sedanjega in preteklih vekov, o deževnikih (*The formation of vegetable mould through the action of worms*, London 1881; prirejanje črne prsti dejstvomanjem črvov), delo, ki je pridobilo zaničevanim deževnikom splošno zanimanje.

Deževniki spadajo v skupino podzemljskih, redkoščetinastih kolobarnikov (*Annelides oligochaetae terricolae*), kojih život sestavljen od obročkov je oborožen z redkimi ščetinami. Naš znani, navadni deževnik (*Lumbricus terrecola*) nosi na vsakem od 100—200 obročkov štiri pare ščetinic, delajočih po životu štiri povzdolžne nize, s kterimi se upira v zemljskih luknjah tako trdno, da se mu pretrga život, predno potegneš črva iz luknje za iz iste moleči konec, čeprav so tako majhne, da jih jedva s povekšalnim steklom ugledaš.

Od notranje organizacije zanima nas tukaj le to, da imajo deževniki ob koncu požiralnika gušo s silno močnimi mišicami; isto tako močne so želodčeve mišice. Vznatraj je guša zastrta s hitinasto kožico ter ima vselej v sebi majhnih kamenčkov; čini se, kakor da imajo deževniki to upravo namesto čeljusti in ozobja, ki jim povsem manjkajo, da zdrobijo z njimi tvarine idoče skozi očrevje.

Mimo našega podzemljskega črva razlikujejo črvoznanci sedmero drugih v srednji in severni Evropi domačih, v vnanjosti našemu jako